

DANSK KRONIK

Kriminalstatistik 1972

Danmarks Statistik har i 1974 offentliggjort Kriminalstatistik 1972 (Statistiske Meddelelser 1974:1).

I 1972 lå den samlede anmeldte kriminalitet på samme niveau som i 1971 (se ndf. om politiets årsberetning samt tal i NTFK 1973 p. 301). Det samme gælder både det samlede antal afgørelser vedrørende straffelovsovertrædelser (tabel 2) og antallet af domme til højere straf end bøde, heri medregnet betingede domme (tabel 15). Med hensyn til afgørelsernes art er der imidlertid nogle ændringer i talforholdene. For det første har færre sager end i 1971 ført til højere straf end bøde, hvorimod antallet af bødefavgørelser i sager mod mandlige lovovertrædere er steget fra 14 til 21 % af samtlige afgørelser. Dernæst er forholdet mellem betingede og ubetingede domme igen ændret i fortsættelse af en flerårig udvikling i domstolens praksis: procenten af betingede domme overfor mænd er fra 1971 til 1972 steget fra 41,7 til 45,9. Der ses også tendenser til øget anvendelse af kombinationsdomme, dvs. at nogle sager sandsynligvis har lettere ved at falde ud til betinget dom, fordi der tilføjes en tillægsbøde, medens kombineret frihedsstraf på den anden side spiller en rolle indenfor de ubetingede domme og således formentlig bidrager til en lempelse af udmålingsniveauet (det faktiske afsoningsniveau) for ubetingede domme. Statistikken for de følgende år vil måske fortælle, hvor reelle disse tendenser er. Til statistikken for 1973 vil knytte sig den særlige interesse af lovændringerne af juni 1973, der tilsigtede en nedkriminalisering, trådte i kraft den 1. juli. Det kan på den anden side ikke være overraskende, hvis procenten af betingede domme igen stabiliserer sig uden at vise så kendelige stigninger som i årene 1970—72.

Politiets årsberetning

Rigspolitietschefen har udsendt politiets årsberetning for 1973. Beretningen er som i de tidligere år en samling af statistiske oversigter over personaleforhold, kriminalitet m. v. og indeholder ingen text om politiets virksomhed. Med størst interesse slår man efter, hvad statistikken siger om kriminaliteten i 1973 (den foran omtalte kriminalstatistik angår som nævnt 1972). De to foregående års stagnation har ikke holdt sig, men stigningen i antallet af straffelovsovertrædelser, der er kommet til politiets kundskab, er dog moderat: fra 301.000 i 1972 til 311.000 i 1973. Stigningen falder helt overvejende på tyveri og brugstyveri, medens der kan konstateres et fald med hensyn til andre berigelsesforbrydelser og en beskedent nedgang indenfor volds- og sædelighedsforbrydelser. Oversigten slutter med en opgørelse vedrørende sager om overtrædelse af lov om euforiserende stoffer samt straffelovens § 191 om den grove narkotikakriminalitet. Efter tal omkring 5.100 sager i 1970 og 1971 var der i 1972 indtrådt et fald til ca.

4.600 sager. Men en ny og ganske væsentlig stigning med ca. 1.200 sager har bragt tallet for 1973 op over 5.800. Det er det dobbelte af tallet for 1969.

Det kan tilføjes, at Københavns politis opgørelse pr. nytår 1975 viste en kriminalitetsstigning i 1974 på godt 3 %. Grupper som grove tyverier, indbrud og forbrydelser mod liv og legeme viste ingen væsentlige ændringer. Derimod var underslæb, bedragerier o.l. steget med ca. 9 %, checksager alene med 20 %. Antallet af unge sigtede mellem 15 og 21 år har i de fire år 1971—74 ligget nogenlunde konstant på ca. 3.600.

Omkring nytår 1975 tegner der sig altså det almindelige billede, at kriminalitetsniveauet har holdt sig i ro gennem ca. 4 år.

Politi og kriminalforsorg

Året 1974 bragte nogle sammenstød mellem politi og kriminalforsorg, på tryk og ved møder. En række politifolk gav udtryk for en stærkt kritisk holdning til fængselsvæsenets udvikling og arbejdsmåder. De fleste synspunkter blev repræsenteret i indlæg i „Tidskrift for Dansk Politi“ og blev imødegået samme sted i en længere artikel af fængselsinspektør Ole Ingstrup. Hertil kom bl. a. nogle dagbladsartikler. Kritikken gjaldt den almindelige liberalisering i kriminalforsorgen og mere specielt den praxis der har udviklet sig med hensyn til udgang fra fængsel. Det blev hævdet, at udgang fører til en kriminalitet af så betydeligt omfang at kriminalforsorgens praxis gav anledning til betænkeligheder. De foreliggende tal fra en undersøgelse fra statsfængslet på Kragsskovhede syntes ikke at bekræfte denne antagelse. Noget tydede på at en anden opgørelse, foretaget af politiet i Odense, viste højere kriminalitetstal. Men forskellen — og dermed vanskelighederne ved at nå til enighed om faktiske forhold — kunne hænge sammen med at der endnu ikke var udviklet ensartede metoder til måling af udgangskriminalitet. Det skulle principielt være en enkel sag at fastlægge sådanne metoder, således at der fremkommer tal som ikke kan give anledning til divergerende fremstillinger af kriminalitetens omfang (bortset fra mulige forskelle i skønnet over mørketallet). Det må betragtes som et godt resultat af den førte diskussion at der nu vil blive sat mere ind på at gennemføre en landsdækkende statistisk beskrivelse af udgangskriminaliteten, herunder en beskrivelse af dens kriminalitets grovhed.

Kriminalforsorgen 1970—73

Direktoratet for kriminalforsorgen har i 1973 og 1974 udsendt fire årsberetninger for årene 1970—73. Beretningernes form og indhold er blevet ændret i forhold til de foregående år. Der gives nu meget fylligere og mere let tilgængelige oplysninger om organisation, institutioner, udvalgsarbejde, personale, udgang, orlov, undvigelse m. v. Efter den frie forsorgs overgang til staten i 1973 er den medtaget i

beretningen, og titlen er ændret fra „Fængselsvæsenet“ til „Kriminalforsorgen“. Forsorgens samlede organisation under den nye ordning er fremstillet i den seneste beretning p. 19 ff. Udover det rent beretningsmæssige bringes der artikler eller afsnit om behandlingsspørgsmål, stofmisbrugere, ny lovgivning etc. Der findes som hidtil en tabelafdeling med opgørelser over anstaltens belæg og forskellige oplysninger om de indsatte. Det gennemsnitlige daglige belæg i fængsler og arresthuse har i de fire år været henholdsvis 3458, 3680, 3355 og 3350. Heraf har belægget i Københavns fængsler og arresthuse i de to sidstnævnte år udgjort ca. 1450 personer. Lægges man hertil andre lukkede anstalter, har det gennemsnitlige belæg i 1972 og 1973 været ca. 2280 i lukkede anstalter mod ca. 1070 i åbne anstalter. De anførte tal angår mænd og kvinder under eet; det gennemsnitlige antal indsatte kvinder har imidlertid kun været mellem 55 og 75.

Kriminalforsorgen og massemedierne

Direktoratet for kriminalforsorgen nedsatte i marts 1974 en „informationsgruppe“, der skulle overveje forskellige spørgsmål om tilvejebringelse af statistiske oplysninger vedrørende kriminalforsorgen, om publicering af sådant materiale, om informationer til offentligheden m. v. Gruppen har fundet det særlig vigtigt at tage fat på forholdet til massemedierne og har herom afgivet betænkningen „Kriminalforsorgen og massemedierne“ (Bet. nr. 714, 1974). Man lægger vægt på at der bør herske størst mulig åbenhed overfor massemedierne og offentligheden, men peger på den anden side på de særlige problemer der gør sig gældende netop for en myndighed som kriminalforsorgen. Betænkningen er ikke bemærkelsesværdig ved sine konkrete forslag, men den rummer fortrinlige udgangspunkter for en stillingtagen til de ofte vanskelige kommunikationsproblemer. Man fremhæver de interesser og arbejdsvilkår der præger massemediernes forhold til det som sker indenfor kriminalforsorgen, og der gives en alsidig oversigt over de forskellige kontaktformer som står til rådighed: pressemeddelelser, pressemøder, direkte kontakt med de enkelte redaktioner og journalister, publikationer osv. Som bilag gengives lovregler, de pressetiske regler og cirkulæret af 7. januar 1974 om offentlighedens adgang til fængslerne.

Anklagemyndighedens årsberetning 1973

Rigsadvokaten har i 1974 udsendt „Anklagemyndighedens årsberetning 1973“. Bortset fra nogle korte oplysninger om sagsantal og personaleforhold er det en publikation af tre redegørelser for spørgsmål, som rigsadvokaten med rette har fundet af interesse for en videre kreds. Først er der en orientering om anklagemyndighedens praksis med hensyn til påtalefrafald. Der gives nogle statistiske oversigter over statsadvokaternes påtalefrafald i perioden fra december 1971 til juni 1972 samt oplysninger om praksis med hensyn til de tiltalefrafald

der meddeles af rigsadvokaten. Hertil føjes rigsadvokatens meddelelse af 1. februar 1973 vedrørende retningslinier for de påtalefrafald der er overgået fra statsadvokaternes til politimestrenes kompetence (navnlig sager om mindre berigelsesforbrydelser). Dernæst har rigsadvokaten sammen med politifuldmægtig Henning Dalfelt og fuldmægtig Birte Petersen gjort rede for resultaterne af en undersøgelse af foranstaltninger overfor sindssyge lovovertrædere i sager fra 1967—71. Endelig har rigsadvokaten sammen med fuldmægtig Birgitte Vestberg skrevet en oversigt over praxis indenfor kildeskattestrafferetten, med omtale af de principielle højesteretsdomme fra 1972 og af en række senere utrykte afgørelser.

Straffeloven og retsplejeloven

Der har i 1973 og 1974 foreligget nogle forslag om straffelovsændringer som er bortfaldet ved folketingsvalg i december 1973 og januar 1975. Om forslagene kommer igen, og eventuelt i hvilken form, kan endnu ikke siges. De vigtigste forslag er følgende:

(1) På grundlag af tidligere drøftelser om nye former for skadelig økonomisk virksomhed (se NTFK 1973 p. 308) foreslog justitsministeren en ændring af strfl. § 282 samt tre nye bestemmelser i lovens kap. 29, der skulle supplere bestemmelserne om bedrageri og åger. I samme forbindelse blev der stillet forslag om ændringer i aftaleloven.

(2) I fortsættelse af lovændringer af 1973 vedrørende strafferetlige særforanstaltninger har der været foreslået ændringer i strfl. §§ 16—18 om utilregnelighed, strafegnethed og beruselse.

(3) Indenfor strfl. kap. 24 om sædelighedsforbrydelser er foreslået ændring af aldersgrænserne i § 222, stk. 1, og § 225, stk. 2, således at de nugældende aldersgrænser ved 15 og 18 år henholdsvis for heterosexuelt og homoseksuelt forhold skulle afløses af en fælles grænse ved 14 år. Efter at dette forslag var bortfaldet ved folketingsvalg fremsatte partiet Retsforbundet et forslag om nedsættelse af aldersgrænsen for homoseksuelt forhold fra 18 til 15 år. Dette forslag bortfaldt i januar 1975. Hvad angår forslaget om ændring af begge aldersgrænser har justitsministeriet med henblik på fornyet overvejelse anmodet straffelovrådet om at afgive en udtalelse.

(4) Endelig er det blevet foreslået at forhøje strafmaximum for grove narkotikaforbrydelser i strfl. § 191 fra 6 til 10 år.

Den eneste ændring i straffeloven i 1974 angår forvandlingsstraf for visse bøder. I strfl. § 55, stk. 2, findes en regel om automatisk omregning til frihedsstraf efter en fast skala, når bøder, der ikke er idømt eller vedtaget for en domstol, skal afsones. Grænsen for de bøder der kan omsættes uden særskilt domstolsafgørelse har hidtil været 300 kr. Indenfor denne grænse har 30 kr. skullet afsones med 1 dags hæfte. Ved lov nr. 285 af 14. juni 1974 er grænset sat op til 1.000 kr., og omregningsforholdet er ændret således at der svarer 1 dags afsoning til hver 100 kr.

Ved ændring af retsplejelovens § 931, stk. 1, er der samtidigt sket den ændring af beløbsgrænsen for politiets bødeforelæg er forhøjet fra 600 til 2.000 kr. Efter § 931, stk. 4, er justitsministeren bemyndiget til at fastsætte tilsvarende regler om adgang til konfiskation uden dom. Justitsministeren har udfærdiget sådanne regler ved bekendtgørelse nr. 321 af 21. juni 1974. Her opregnes genstande der kan konfiskeres i henhold til politiets forelæg, når værdien åbenbart ikke overstiger 2.000 kr.

Efter de senest gennemførte ændringer er retsplejeloven i dens nu-gældende affattelse optrykt ved bkg. nr. 1 af 2. januar 1975.

Lov om social bistand

Lov nr. 333 af 19. juni 1974 om social bistand træder i kraft den 1. april 1976 og erstatter lov om offentlig forsorg, lov om børne- og ungdomsforsorg og flere love indenfor den offentlige forsorg. Loven tilvejebringer en administrativ samling af de sociale bistandsfunktioner under socialudvalgene. Reglerne om bistand ændres, således at vægten lægges på behovet for hjælp, og der tilsigtes en udbygning af den opsøgende virksomhed. De administrative former for oprettelse og drift af sociale institutioner ændres, ligesom finansieringen af den offentlige bistand ændres. Reformen vil blive forberedt af regionale planlægningsudvalg i amtskommunerne samt af et centralt planlægningsudvalg.

Betænkning om anholdelse og varetægt

Straffeprocessudvalget af 1968, hvis første betænkning blev kort omtalt i NTfK 1972, p. 95, har i 1974 afgivet en „Betænkning om anholdelse og varetægt“ (Bet. nr. 728, 1974, offentliggjort i 1975). Betænkningens titel giver anledning til at fremhæve at udvalget foreslår retsplejelovens betegnelse „fængsling“ ændret til „varetægt“ for at holde den processuelle frihedsberøvelse klarere adskilt fra strafarten „fængsel“.

Udvalget slutter sig i det væsentlige til den ikke sjældent fremsatte kritik af varetægtsfængslingens varighed. Man mener at forholdet i ikke ringe omfang kan henføres til utilstrækkelige bevillinger og normeringer i retsvæsenet, men der er også andre årsager. Udvalget stiller nogle forslag beregnet på at bevirke forkortelser af varetægtsophold. Når det gælder antallet af tilfælde, hvor fængsling anvendes, er udvalget ikke tilbøjeligt til at give kritikken ret. Man betoner fængslingens nytteformål med henblik på kriminalitetsbekæmpelsen og straffeprocessens effektivitet. Og af udvalgets talmateriale slutter man at antallet af fængslinger i forhold til den opklarede kriminalitet er mindre i dag end på noget andet tidspunkt siden straffelovens ikrafttræden.

Udvalget har gennemgået de gældende bestemmelser om betingelser for fængsling, og der stilles nogle ændringsforslag. Det skal således

være en betingelse for varetægt at der ikke blot skønnes at være forskyldt højere straf end bøde eller hæfte, men også er tale om en forbrydelse med et strafferammemaximum på mindst 1 år og 6 måneder. Normalkravet om at sagen skal høre under statsadvokatens påtalebeføjelse foreslås afskaffet. Reglen om adgang til fængsling af personer der er ubekendte eller uden bopæl eller opholdssted foreslås ophævet. Der foreslås en ændring i bestemmelsen om flugtfare, således at det bliver vanskeligere at gøre brug af den som dække for en grovhedsvurdering. I bestemmelsen om „retshåndhævelsesarrest“ foreslås indføjlet et krav om et strafferammemaximum på mindst 6 år for den pågældende forbrydelsestype. Der stilles forslag om en særlig bestemmelse vedrørende personer der tages på fersk gerning. Om formuleringen af fængslingsgrundene er der afgivet to mindretalsudtalelser af rigsadvokat P. Lindegaard og af højesteretssagfører Mogens Christensen.

Udvalget behandler iøvrigt spørgsmål om varetægtsurrogater, unge lovovertrædere, sagernes behandling, frister, behandlingen af varetægtsfanger m. v. Herom må henvises til fremstillingen i betænkningen. Det samme gælder udvalgets synspunkter mht. anholdelse, der omtales p. 57—63. I forslaget om anholdelse gøres den med praxis stemmende forandring, at kompetence hos politi og anklagemyndighed (og ikke hos retten) gøres til det principielle udgangspunkt.

Opmærksomheden må henledes på de undersøgelser af varetægtspraxis og varetægtstider der er foretaget dels af udvalget, dels af rigsadvokaturen, se bilagene B og C (p. 81—114).

På udvalgets arbejdsplan står nu en revision af retsplejelovens bestemmelser om andre retsmidler under efterforskning og om oprejsning i anledning af strafferetlig forfølgning.

Udvalg om advokater

Justitsministeriet har i 1974 nedsat et udvalg med den opgave at foretage en gennemgang af reglerne om advokater i retsplejelovens 1. bog, 6. afsnit. Udvalget skal bl. a. gennemgå reglerne om disciplinærmyndighed og overveje om der bør skabes adgang til at drive advokatvirksomhed i aktieselskabsform. Udvalget har seks medlemmer. Dets formand er højesteretsdommer *Mogens Hvidt*, og dets sekretær er fuldmægtig i justitsministeriet *Niels Waage*.

Udvalg om erstatning til ofre for forbrydelser

Justitsministeriet har i 1974 nedsat et udvalg, der skal undersøge mulighederne for at gennemføre en ordning med erstatning af statsmidler til ofre for forbrydelser. Udvalget har seks medlemmer. Dets formand er højesteretsdommer *H. Urne*, og dets sekretær er fuldmægtig i justitsministeriet *Torben Melchior*.

Knud Waaben

FINSK KRÖNIKA

1. *Ändrad och ny lagstiftning**Ersättning för brottsskador av statsmedel*

Den 1 mars 1974 trädde en lag om ersättning för brottsskador av statsmedel i kraft. Lagen baserar sig i huvudsak på utredning som den s.k. brottsskadekommittén utförde och framlade i ett betänkande år 1972.

Brottsskadekommittén tillsattes våren 1970 i enlighet med den rekommendation Nordiska rådet fattade på sin session 1968, och vari medlemsländernas regeringar förelades att undersöka möjligheterna att uppställa samnordiska likartade principer beträffande skönsmässig ersättning ur statsmedel för skador vållade av interner eller andra på institution intagna personer (rekommendation nr. 19). Kommitténs uppdrag var ursprungligen formulerat utgående från Nordiska rådets rekommendation, men omformulerades sedermera på kommitténs eget initiativ, varefter dess mandat omfattade förutom förberedande av lagstiftning beträffande ersättning ur statsmedel för skador vållade av interner eller andra på institution intagna, även ersättning ur statsmedel åt offer för våldsbrott.

Enligt lagen om ersättning för brottsskador av statsmedel, har finsk medborgare eller i Finland fast bosatt utlänning, som i Finland tillfogats skada på grund av brott, under vissa förutsättningar, rätt till ersättning av statsmedel för denna skada. Ersättas kan dels personskada och dels sakskada, sakskada dock endast under förutsättning av att skadan förorsakats av anstaltsintern (d.v.s. person som på grund av brott, lösdriveri, missbruk av berusningsmedel, sinnessjukdom, psykisk efterblivenhet, fylleri eller annan sådan orsak intagits på anstalt, eller som annars mist sin frihet, eller, av barn eller ung person som omhändertagits med stöd av barnskyddslagen) och att detta skett medan personen varit inom anstalten, placerad utanför anstalten, varit på permission, eller medan han befunnit sig på rymningsfärd. Skadeersättning erläggs dock ej för trafikskada.

Rätten till ersättning för brottsskada är enligt lagen absolut, således ej av prövning beroende, men subsidiär. Från ersättningen skall avdras vad den ersättningsberättigade på grund av samma skada erhållit eller uppenbart har rätt att erhålla på grund av annan lag. Vid ersättande av sakskada skall därtill avdras ersättning som den skadelidande erhåller på grund av försäkring. Ersättningsbeloppets storlek är i lagen bunden: ersättning utbetalas ej om beloppet uppenbarligen vore mindre än 200 mark, medan högsta utbetalningsbara engångsersättning på grund av ett och samma skadefall, är 100.000 mark vid personskada och 50.000 mark vid sakskada.

Beviljandet och erläggandet av ersättning har i lagen anförtröts olycksfallsverket. Denna lösning har dikterats av praktiska skäl. Olycksfallsverket, som är ett ämbetsverk som direkt underlyder social- och

hälsovårdsministeriet, och som såsom sin huvuduppgift har att handlägga ärenden rörande skadeersättning för olycksfall, erbjöd nämligen en färdig riksomfattande organisation med lokala ombud.

Ansökan om ersättning skall sökas skriftligen inom ett år efter det sökanden erhöll kännedom om brottet. Enligt huvudregeln kan ersättningsärendet ej avgöras innan frågen om sökandens rätt till ersättning av den för brottsskadan ansvarige avgjorts i första instans, eller gärningsmannen meddelats åttelseftergift. I och med att ersättningen utbetalas övergår ersättningssökandens rätt till skadestånd av den skadeansvarige till staten.

I brottsskadekommitténs betänkande uppskattades de kostnader den nya lagen skulle åsamka staten under de första åren till 1.000.000—1.200.000 mark. Uppskattningen förefaller i dagens läge vara tagen i överkant. Då lagen varit ikraft i ett drygt halvt år, har enligt uppgift från olycksfallsverket ett tiotal ersättningsansökningar bifallits. I samtliga fall har det rört sig om ersättning för sakskada, vanligen ersättning för skada som tillfogats bil i samband med olaga tillgrepp av motorfordon. Det sammanlagda ersättningsbeloppet har knappt överstigit 10.000 mark.

Ny skadeståndslag

Genom en lagnovell som trädde ikraft den 1 september 1974 erhöll Finland sin första egentliga skadeståndslag. I och med denna lag har den första fasen i det långvariga förberedelsesarbete, som syftar till en fullständig genomgång av gällande skadeståndsrätt och nödig revision av de ofta oenhetliga och föråldrade skadeståndsrättsliga stadgandena slutförts. Förberedelsarbetet inleddes för Finlands del år 1952 och knöts redan från begynnelsen till det sannordiska revisionsprojektet beträffande skadeståndsrätten, som initierats år 1946.

Den nya skadeståndslagen är till sin natur allmän; lagen skall tillämpas när fråga är om skadestånd, under förutsättning av att annat ej stadgas i själva lagen eller i annan lag eller annat följer av avtal. Lagen innehåller allmänna stadganden beträffande skadevållares skadeståndsansvar, samt därtill särskilda regler beträffande arbetsgivares och offentligt samfunds skadeståndsansvar, liksom arbetstagar- och tjänstemans skadeståndsansvar. Lagen innehåller därtill regler beträffande den skada som skall ersättas och regler beträffande eventuell fördelning av skadeståndsansvaret mellan den skadelidande och skadevållaren eller mellan flere skadevållare. Genom lagen upphävdes hela 9 kapitlet i strafflagen, som såsom sin rubrik haft „Om skadestånd“.

Till den nya skadeståndslagen ansluter sig en lag om ersättning av statsmedel åt oskyldigt häktad eller dömd. Enligt denna lag äger dels person, som blivit häktad såsom misstänkt för brott utan att senare kunna bli bunden vid brottet, eller person, som blivit häktad trots att laga förutsättningar för häktning ej förelegat, och dels person, som

efter det han utstått frihetsstraff, befinnes vara oskyldig till brottet han dömts för, eller befinnes vara skyldig till brott som medför mildare straff än det han redan utstått, rätt till ersättning av statsmedel för den frihetsförlust som orsakats honom. Också denna lag trädde ikraft 1 september 1974.

Övergång till ett frihetsstraffsystem med endast en straffart

Den största straffrättsliga reformen i Finland under år 1974 utgörs ovedersägligen av det s.k. Straffverkställighetspaketet. Lagpaketet innehåller ändringar i ett flertal centrala straffrättsliga lagar, bl. a. strafflagen, förordningen om införande av strafflagen, förordningen om verkställighet av straff, lag angående villkorlig straffdom och strafflagen för krigsmakten. Därtill ingår i paketet en helt ny lag, nämligen lag om rannsakningsfängelse.

Genom lagreformen övergår man i Finland från och med 1. 7. 1975 till ett frihetsstraffsystem med endast en straffart. Från och med detta datum avskaffas nämligen tukthusstraffet, och det enda kända frihetsstraffet blir härigenom fängelsestraffet. Till fängelsestraff kan här efter dömas antingen på viss tid eller på livstid. Allmänt minimum för fängelse på viss tid är 14 dagar och allmänt maximum 12 år. Maximum kan dock höjas vid sammanläggning av straff för brott i reell konkurrens, vid tillämpning av stadgandena beträffande återfall och vid sammanräkning av straff. Absolut maximum är härvid 20 år.

Stadgandena beträffande verkställighet av frihetsstraff undergår en grundlig revision. Progressivsystemet, som i praktiken redan tidigare förlorat sin betydelse, avskaffas nu även formellt. Stadgandena beträffande fånges rättigheter och skyldigheter har moderniserats och preciserats, samt på vissa punkter kompletterats. De disciplinära straff som kan tillgripas mot fånga som gjort sig skyldig till ordningsförseelse har reformerats. Möjligheterna att som sanktion tillgripa kostförminskning, eller kost av vatten och bröd, har förpassats till historien. De disciplinära straffen kan nu påföras villkorligt med en prövotid av minst en och högst tre månader. Detta med undantag för det helt nya disciplinärstraffet varning, som således alltid bör påföras ovillkorligt.

Rätten att förordna om disciplinärt straff är eskalerad. Direktören för straffanstalten får bestraffa fånge endast med varning, förlust av rättigheter för högst 14 dygn eller enrum i högst 7 dygn, medan enbart direktionen för straffanstalten får förordna om bestraffning med de strängare disciplinära straffen, d. v. s. förlust av rättigheter och enrum när tiden överstiger 14 respektive 7 dygn, samt förlust av avtjänad tid.

Stadgandena beträffande yrkesutbildning, undervisning och arbete har reviderats. I straffanstalt skall lämplig yrkesutbildning och även annan nödigbefunnen undervisning anordnas. Därtill kan fånge på eget initiativ i fängelset bedriva studier, som anses vara honom till

nytta i friheten. Fånge kan också erhålla tillstånd att bedriva studier eller delta i skolgång utom fängelset.

Fånge är skyldig att under strafftiden utföra arbete. Arbetet är antingen fångarbete, d. v. s. arbete för statens räkning, eget arbete i anstalten, eller, efter särskilt tillstånd, civilt arbete i frihet under lämplig uppsikt. Yrkesutbildning och undervisning som meddelas i anstalten anses jämställt med arbete, medan studier eller skolgång utanför anstalten endast efter särskilt beslut av fängelsedirektören befriar från arbetsplikt.

För fångarbete erläggs åt fånge arbetspenning, som kan utgå med olika belopp i enlighet med arbetsprestation. Fånge som bedrivit studier eller deltagit i skolgång erhåller i kompensation för utebliven arbetspenning brukspenning. Fånge som bedrivit eget arbete eller civilt arbete får tillgodoräkna sig den nettoinkomst detta givit honom; för sitt uppehälle i fängelset får han dock betala ett av justitieministeriet fastställt belopp.

Avsikten är att överföra en allt större del av straffverkställigheten till öppna anstalter. Öppen anstalt är enligt de nya stadgarna antingen ett öppet fängelse eller en för visst arbete eller eljest för tidsbegränsat nyttjande grundad anstalt, arbetskoloni. I öppen anstalt kan på förordnande av justitieministeriet avtjänas förvandlingsstraff för böter och fängelsestraff på högst två år. Vid fattandet av avgörandet beträffande förordnande till öppen anstalt, skall justitieministeriet beakta det ändamålsenliga i åtgärden med tanke på den dömdes hälsotillstånd, ålder samt arbets- och anpassningsförmåga. Den dömdes tidigare brottslighet utgör däremot ej något absolut hinder för placering i öppen anstalt.

Straffverkställighetspaketet innehåller även stadganden beträffande revision av reglarna rörande återfall, sammanläggning av straff och villkorlig straffdom. Återfall skall ej längre betraktas som straffutmätningens grund, d. v. s. enbart den omständigheten att den åtalade tidigare utstått frihetsstraff skall ej beaktas som försvarande vid fastställandet av det konkreta straffet inom ifrågakommande latitud. Vid sammanläggande av straff för brott i reell konkurrens fogas till grundstraffet (d. v. s. det strängaste enhetsstraffet) högst hälften (tidigare trefjärde delar) av vart och ett av de övriga enhetsstraffen. Förutsättningarna för villkorlig straffdom mildras. Endast i det fall att den åtalade under de fem år som närmast föregått brottet blivit dömd till fängelse för längre tid än ett år, kan utdömt straff ej förordnas villkorligt. Också vissa andra ändringar, av närmast teknisk natur, ingår i SV-paketet, bl. a. i fråga om avsättning.

Stadgandena beträffande rannsakningsfängelse har hittills huvudsakligen ingått i förordningen om införande av strafflagen. Dessa stadganden upphävs nu och ersätts med en särskild lag om rannsakningsfängelse. Lagen innehåller relativt detaljerade uppgifter om rannsakningsfänges rättigheter och skyldigheter. I straffverkställighets-

paketet har även intagits ändringar beträffande vissa särskilda brotts typer. Under riksdagsbehandlingen tilldrog kriminaliseringen av fångrymning i detta avseende det största intresset.

Fångrymning har varit straffbelagt enligt stadgande i finska strafflagen sedan år 1932. Regeringen föreslog nu i sin proposition att fångrymningen skulle avkriminaliseras och att man i framtiden således endast skulle kunna tillgripa disciplinärt straff mot fånge som avvikit från straffanstalten. Förslaget stötte på patrull. Riksdagens lagutskott konstaterade i sitt betänkande bl. a. att regeringen uppenbart underskattat kriminaliseringens preventiva verkan, fastän de personer som tjänstgör inom det praktiska fångvårdsarbetet ansett att redan själva straffstadgandets existens stävjar fångar från att fly. Resultatet var att kriminaliseringen bibehölls men att straffskalan mildrades — maximistraffet sänktes från två års till ett års fängelse.

Stadgandena i straffverkställighetspaketet träder i kraft succesivt. Endel av stadgandena trädde ikraft redan 1.10.1974, medan majoritetens av stadgandena träder i kraft 1.7.1974 och vissa stadganen så sent som 1.7.1978.

Åtgärder för förhindrande av brott som riktar sig mot personer som åtnjuter internationellt specialskydd

De senaste årens brott ute i världen mot diplomater och andra personer som åtnjuter internationellt specialskydd, har fått också den finska regeringen att känna oro. Inför den tredje fasen av den Europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen, som ursprungligen väntades bli inledd i Helsingfors redan sommaren 1974, avlät regering därför till rigsdagen en proposition om lag om åtgärder för förhindrande av brott som riktar sig mot personer vilka deltar i internationella konferenser och åtnjuter internationellt specialskydd. Lagen behandlades i snabb ordning av riksdagen och trädde i kraft 15 juli 1974. Lagens giltighet begränsades i detta skede till den 31 december 1974, men uppenbart är att giltighetstiden kommer att förlängas.

Avsikten med lagen är att förhindra brottsliga handlingar, som riktar sig mot sådana personers liv, hälsa eller personliga frihet, som deltar i internationella konferenser och som åtnjuter internationellt specialskydd. Lagen tillåter att säkerhets- och kontrollåtgärder, såsom kroppsvisitation och kroppsbesiktning, samt kontroll av byggnader, lokaliteter, förvaringsplatser, fordon, post och annat gods, vidtas så snart risk föreligger för nämnda brottsliga handlingar. Åtgärderna kan vidtas mot vem som helst, någon misstanke om att den som underkastas åtgärden redan gjort sig skyldig till brott behöver ej föreligga, och de formella bestämmelserna beträffande åtgärdens vidtagande är begränsade till det minimala.

Lagens uppenbart vittgående konsekvenser för den enskilde medborgarens integritet minskas dock av bestämmelsen att förordnande

om användning av säkerhetsåtgärder, enligt huvudregeln, bör utfärdas av statsrådet och därtill endast för viss tid. I vissa fall kan förordnandet dock utfärdas av ministeriet för inrikesärenden, och då överhängande fara hotar person som skall skyddas, kan förordnandet i brådskande fall utfärdas av häktningsberättigad polisman, vilket i praktiken innebär att bl. a. kommisarie har sådan rätt.

Kränkning av privatliv

Tryckfrihetskommisionen föreslog i sitt betänkande år 1973 att strafflagens 27 kap. skulle kompletteras med en ny 3a § innehållande straff för kränkning av privatliv (därom närmare Finsk krönika, NTfK 3-4/1973). Detta har nu skett och SL 27 kap. har försetts med en ny rubrik, „Om ärekränkning och kränkning av privatliv“, samt en ny 3a § med följande innehåll: „Den som utan laga rätt med användande av massmedium eller på annat liknande sätt om annans privatliv offentlig sprider uppgift, antydan eller bild, som är ägnad att orsaka denne skada eller lidande, skall dömas för kränkning av privatliv till fängelse i högst två år eller till böter. Som kränkning av privatliv skall icke anses offentliggörande, som gäller person förfarande i offentlig tjänst eller offentligt värv, i näringslivet eller i politisk verksamhet eller i annan med dessa jämförbar verksamhet och som är av nöden för behandlingen av någon samhälleligt betydelsefull sak“.

Om brott mot humaniteten

Kap. 13 i strafflagen som ursprungligen innehöll stadganden om „majestätsbrott, samt våld och ärekränkning emot medlem av Kejsarliga huset“ har varit upphävt sedan Finland blev självständigt. Kapitlet har nu fått ett nytt innehåll och en ny rubrik, „Om brott mot humaniteten“.

I kapitlet har intagits straffbestämmelser rörande gärningar som förbjuds i internationella konventioner och fördrag Finland anslutit sig till, i huvudsak rörande krigsföringens lagar och bruk, medborgarrättigheter och politiska rättigheter, samt folkmord och rasdiskriminering. De flesta av straffbestämmelserna är helt nya för finsk straffrätt; tidigare har strafflagen innehållit stadganden endast beträffande hetsande till diskriminering av folkgrupp samt diskriminering — nu överflyttades brottsbeskrivningarna och straffstadganden beträffande dessa från SL 16 kap. till 13 kap.

Det nya kapitlet inleds med en straffbestämmelse för dels krigsförbrytelse, och dels den lindrigare formen därav, krigsföringsförsäelse. I följande paragraf har intagits bestämmelser beträffande kränkning av mänskliga rättigheter. På samma sätt som krigsförbrytelse och krigsföringsförsäelse är detta ett brott som huvudsakligen endast kan begås under krig. I enlighet med tillägg som skedde under riksdagsbehandlingen kan brottet dock även begås under väpnad konflikt, vilket innebär att gärningen är straffbar även under väpnade kon-

flikter inom staten. I 3 § ingår stadgande beträffande de kvalificerade formerna för krigsförbrytelse och kränkning av mänskliga rättigheter, med maximistraff upp till frihetsstraff på livstid, medan åter 4 § innehåller stadgande om folkmord samt stämpling till folkmord och de redan nämnda brotten hetsande till diskriminering av folkgrupp och diskriminering ingår i kapitlets två sista paragrafer.

2. *Kommitté- och kommissionsbetänkanden*

Fängelsearbetskommitténs betänkande

En kommitté med huvuduppgift att utreda hur det arbete som utförs i straffanstalterna bör organiseras för att bäst tjäna de syftemål som uppställts för fångvården och straffsystemet samt fångarnas yrkesutbildning, avlämnade sitt betänkande i maj 1974.

Kommittébetänkandet innehåller dels en kartläggning av nuvarande fängelsearbetsverksamhet, en beskrivning av fängelsearbetets uppgifter och principer samt förslag till utveckling av fängelsearbetet. Kommittén fastställer att man vid organiserandet av arbetsverksamheten i fängelserna i främsta rummet bör beakta de krav som fångvården uppställer. Detta innebär dock inte att produktionsmässiga faktorer och krav på ekonomisk lönsamhet helt får förbises. Som huvudprincip för utvecklandet av arbets- och produktionsförhållandena i fängelserna uppställer kommittén vad den kallar normalitetsprincipen, och varmed den avser att arbets- och produktionsförhållandena i fängelserna i så stor utsträckning som möjligt skall ordnas på motsvarande sätt som på den fria marknaden. Kommittén betonar yrkesutbildningens betydelse för ett ändamålsenligt organiserande av fängelsearbetet. Kommittén föreslår också att yrkeskursverksamheten i fängelserna fördubblas, varvid cirka 250 fångar årligen kunde komma i åtnjutande av yrkesutbildning. Likaså föreslår kommittén att arbetshandledningen i fängelserna effektiveras genom upprättandet av en arbetshandledningsorganisation med särskilda arbetshandledare i varje till fängelse knuten produktionsanstalt.

Enligt kommittén är den nuvarande fängelseproduktionen i behov av rationalisering. Detta gäller särskilt den industriella produktionen i fängelserna. Kommittén föreslår i detta avseende branschrationalisering förenat med rätlinjig koncentration och effektiviserad marknadsföring. För att avhjälpa den brist på yrkeskunnig arbetskraft som härvid kan uppstå föreslår kommittén att fängelsearbetskraften kompletteras med civil arbetskraft, som dock inte skulle få överstiga 10 % av fångarbetskraften. Civil arbetskraft skulle komma ifråga närmast vid de industriella produktionsinrättningarna och inom byggnadsverksamhetsbranschen vid fängelseväsendet.

Ifråga om arbetsplatsernas antal och fördelning på olika arbetsområden föreslår kommittén att arbetsplatsernas antal vid de industriella produktionsinrättningarna ökas, att arbetsplatsernas antal in-

om byggnadsverksamhetsbranschen hålls åtminstone konstant, medan arbetsplatsernas antal inom jordbruk och ekonomivård minskas, dels genom ökad mekanisering, samt, ifråga om ekonomivården, genom organiserandet av specialiserade underhållsgrupper. Arbetsverksamheten vid arbets- och fångkolonierna skulle bibehållas relativt oförändrad även om skäl enligt kommitténs mening finns att försöka ordna arbetet vid dessa mer arbetskraftsdominerade. Som lämpliga arbetsobjekt i detta avseende nämner kommittén miljövårdsarbeten, skogsförbättringsarbeten och restaureringsarbeten. Fångar som ej kan placeras i nämnda arbeten skulle få hålla till godo med handarbete.

Kommittén konstaterar att fångarna bör vara berättigade att erhålla ersättning för sitt arbete. Lön enligt gängse lönenivå på den fria arbetsmarknaden kan dock erläggas endast för sådana arbetsprestationer som uppfyller arbetsförpliktelsena på den fria arbetsmarknaden. I övriga fall skulle avlöningen visserligen i mån av möjlighet fastställas att utgå efter arbetsprestation men enligt särskilda för fångarbete lämpliga normer.

Kommissionen för ordnings- och säkerhetsfrågor betänkande

Den ökade ordningsbrottsligheten och människornas ökade otrygghetskänsla föranledde inrikesministeriet att i februari 1974 tillsätta en kommission med uppgift att inkomma med förslag om lagstiftningsåtgärder för att förbättra den allmänna ordningen och säkerheten. Kommissionen som populärt fick namnet „Batongkommissionen“ avlämnade sitt betänkande i maj 1974.

Kommissionen konstaterar att störningarna i den allmänna ordningen och säkerheten står i samband med de förändringar som under de senaste åren inträffat i näringsstrukturen samt med de sociala missförhållanden som varit en av urbaniseringens följdforeteelser. Detta innebär att problemets grundorsaker ej kan elimineras annat än genom samhällspolitiska åtgärder. Kommissionen konstaterar vidare att man i slutet av 1960-talet i Finland genomförde tre lagreformer som uppenbart påverkat den allmänna ordningen och säkerheten nämligen, den nya liberalare alkohollagen som bl. a. frigav mellanölet, avkriminaliseringen av fylleri och den nya lagstiftningen beträffande indrivning av böter och förvandlingsstraff för böter. Härefter koncentrerar kommissionen sitt arbete till tre områden: våldsbrottslighet, huliganism och ordningsstörningar till följd av alkoholiserade personers beteende.

Vad våldsbrottsligheten beträffar konstaterar kommissionen att brottsstatistiken de senaste åren visar på en tydlig ökning såväl av brotten mot liv och hälsa som av fallen av våldsamt motstånd mot tjänsteman och rån. Enligt kommissionens mening är det svårt att motverka denna ökning genom lagstiftningsåtgärder, den föreslår dock att straffmaximum för lindrig misshandel ökas till att även omfatta kort frihetsstraff samt att en särskild lag om eggvapen stiftas. Med

eggvapen skulle enligt denna lag avses dolk, stilet, bajonett och andra därmed jämförbara vapen som nyttjas till att skada annan lik-som även fjäderbatong och knogjärn. Import, tillverkning, försäljning och innehav av vapen av detta slag skulle vara förbjudet och belagt med straff på upp till fängelse i två år. Undantag skulle utgöra täljkniv och andra eggvapen, som huvudsakligen är avsedda såsom arbetsverktyg, men som även är lämpliga verktyg vid begåendet av brott mot liv eller hälsa. Innehav av verktyg av detta slag skulle vara kriminaliserat endast på allmän plats eller vid allmänt möte. Undantag skulle även eggvapen som ingår i privat samling utgöra, — i detta fall skulle dock tillstånd av polischefen för innehav förutsättas.

För att bekämpa huliganismen föreslår kommissionen ett flertal lagstiftningsåtgärder. Kommissionen konstaterar att huliganism i allt högre grad förekommer i de kollektiva fortskaffningsmedlen. För att råda bot på detta föreslår kommissionen att fortskaffningsmedlens personal skall få rätt att avvisa passagerare som på grund av berusning sannolikt kan formodas förorsaka störning, eller avlägsna eller gripa passagerare som förorsakar störning. Härvid har personalen rätt att nyttja sådana maktmedel som med beaktande av passagerars beteende och situationen i övrigt kan försvaras. Motstånd från passagerarens sida betraktas i detta fall som våldsamt motstånd mot tjänsteman eller hindrande av tjänsteman i tjänsteutövning. Därtill skulle redan förorsakandet av störning såsom sådant kriminaliseras med straffhotet böter eller fängelse högst tre månader.

Kommissionen föreslår vidare att man för bestraffning av huliganism tar i bruk en ny straffpåföljd, straffarrest. Straffarrestens längd skulle vara 2—14 dagar och för att höja sanktionens allmänpreventiva effekt skulle man kunna döma till den omedelbart efter förseelsen, vartill kommer att även verkställigheten skulle ske omedelbart. Kommissionen anser att det ej krävs några nya anstalter för avtjänandet av straffarrest utan att avtjänandet kunde ske „i hurudant som helst förvaringsrum där förvaring av häktad eller anhållen är tillåtet“. Enligt kommissionens förslag skulle straffet utdömas med iakttagande av et särskilt förfarande, ordningsstraffförfarande. Detta förfarande skulle till stora delar vara likdant som strafforderförfarandet.

Såsom bot för alkoholiserade personers ordningsförseelser föreslår kommissionen tvångsvård. Person som inom två månaders tid gripits för berusning tre gånger skall förordnas till vårdinrättning för en tid av 30 dagar. Därtill föreslår kommissionen införande av stadganden beträffande kvantitativa begränsningar ifråga om innehav av alkohol-drycker samt utbyggnad av vårdanstalterna för personer som miss-brukar alkohol liksom även inrättandet av avklaringsstationer. Kom-missionens förslag har delvis mottagits med stark skepsis. Till dags dato har regeringen endast avlåtit en proposition till riksdagen med hänvisning till kommissionens betänkande. Regeringen har nämligen föreslagit att den som hotfullt antastar person som med beaktande av

omständigheterna är värnlös skall dömas såsom för misshandel är stadgat.

3. *Debatt och disputation*

Också republikens president Urho Kekkonen har i ett uppmärksammat tal berört den ökade brottsligheten och då särskilt ordningsbrottsligheten. Presidenten fastslog först att de statistiska uppgifterna inte ger belägg för att brottsligheten i Finland skulle ha ökat i så hög grad som allmänt hävdas. Situationen i Finland är enligt hans mening inte värre än någon annanstans i Norden, i fråga om förmögenhets- och sedlighetsbrottsligheten tvärtom, då Finland i detta hänseende uppvisar den proportionellt sett minsta brottsligheten.

Presidenten konstaterade vidare att samhällsstrukturen är en delorsak till brottsligheten. Våldsbrottslighet förekommer framför allt inom sådana bostadsområden där människorna bor tätt, utan viktig grundservice och utan stöd av vänner och bekanta. Också alkoholismen bidrar till brottsligheten, men denna kan enligt presidenten ej avhjälpas genom bestraffning, utan enbart genom att förbättra hem- och arbetsförhållandena.

Ifråga om ordningsbrottsligheten inkommer presidenten med ett eget förslag: „Måhända“, säger han, „skulle det vara möjligt att utveckla samhällets säkerhetssystem och för handläggning av obetydliga vålds- m. fl. brott grunda sådana officiella organ, vari arbetskamraternas, grannarnas och andra närstående personers vilja att bevara ordningen och säkerheten, samt behovet av överträdarens attitydfostran, kunde realiserar“. Om presidentens förslag vinner gehör, kommer Finland m. a. o. att få kamratdomstolar.

Debatten på det akademiska planet i Finland inbegriper en disputation i straffrätt. I början av höstterminen disputerade nämligen Raimo Lahti med en avhandling om avstående från åtgärd i påföljdssystemet för brott (Toimenpiteistä Luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä). I avhandlingen behandlar han främst domseftergift, men också stadgandena beträffande rapporteftergift och åtalseftergift berörs.

Per Ole Tråskman

NORSK KRONIKK

1. *Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner.*

Straffelovrådet har lagt fram sin innstilling om endring av reglene om strafferettslig utilregnelighet og om reaksjonssystemet overfor lov- brytere som frambyr særlig tilbakefallsfare (reglene om sikring og forvaring). Se Norges Offentlige utredninger 1974 nr. 17. Innstillingen er ikke på alle punkter enstemmig.

A. Tilregnelighet.

Gjeldende bestemmelse, Strl. § 44, inneholder en regel om absolutt straffrihet for sinnssyke og høygradelig åndssvake.

Det har ikke alltid vært full enighet om at straffelovgivningen bør bygge på en sondring mellom lovbrøtere som fritas for straffansvar p. g. a. psykisk abnormitet i gjerningsøyeblikket og lovbrøtere som har de psykiske forutsetninger for å kunne straffes. En oppfatning har vært at man i stedet i alle tilfelle burde illegge den reaksjon som antas å være den mest hensiktsmessige og det først og fremst burde være sinnstilstanden på domstiden som skulle være avgjørende. Straffelovrådet kommer til at den tradisjonelle sondringen bør opprettholdes.

Bestemmelsen i Strl. § 44 om absolutt fritagelse for straff for sinnssyke og høygradelig åndssvake har virket tilfredsstillende i praksis, og straffelovrådet foreslår regelen opprettholdt, men med en noen annen ordlyd enn i dag. I dag sier § 44 at „sinnssyke“ fritas for straff, men sier ikke at også åndssvake omfattes av bestemmelsen. Dette er ikke tilfredsstillende, og man foreslår derfor at åndssvakhet i likhet med dansk og svensk rett særskilt nevnes. Videre er straffelovrådet kommet til at man i straffelovens § 44 bruker uttrykkene „alvorlig sinnslidende (sinnssyk)“ og „psykisk utviklingshemmet i betydelig grad (åndssvak)“.

Uttrykket „alvorlig sinnslidende (sinnssyk)“ omfatter bare dem som lider av egentlige sinnssykdommer (psykoser). For så vidt foreslås derfor ingen reell endring i forhold til gjeldende lov.

Uttrykket „psykisk utviklingshemmet i betydelig grad (åndssvak)“ omfatter hele imbesill-gruppen, det vil si personer med en IQ opp til 55 eller deromkring. Dette innebærer at det for åndssvake foreslås en mindre utvitelse av området for absolutt straffrihet.

Den foreslåtte regel i § 44 omfatter ikke det tilfelle at gjerningsmannen var „bevisstløs“ på handlingstiden. Dette innebærer en viss begrensning av området for absolutt straffrihet, idet bevisstløshet etter den gjeldende § 44 er likestilt med sinnssykdom. Men handlinger foretatt under sterk bevissthetsforstyrrelse er tatt med i utkastet til § 45 første ledd som vil gi retten en skjønsmessig adgang til i visse tilfelle å frita en lovbrøter for straff.

I utkastets § 44 annet punktum er foreslått en ny bestemmelse som gir adgang til å illegge bot selv om gjerningsmannen på handlingstiden var sinnssyk eller åndssvak.

Den foreslåtte straffrihetsregel vil omfatte tilstander som i dag går inn under „bevisstløshet“, men også andre tilstander og representerer for så vidt en utvidelse av utilregnelighetsbegrepet. Den vil kunne lede til at en lovbrøter går helt fri for enhver reaksjon ved at saken henlegges av påtalemyndigheten eller — dersom sak reises — ved frifinnelsesdom. Men den vil også kunne lede til at det istedenfor straff idømmes slik særreaksjon som kan anvendes overfor utilregnelige lovbrøtere.

Etter Straffelovrådets oppfatning må utgangspunktet være at en lov- bryter er strafferettslig ansvarlig selv om han har handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse hvis denne er en følge av selvforskyldt rus. På den annen side antar rådet at den gjeldende straffelovs § 45 går vel langt når den uten noen reservasjon foreskriver at bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus ikke utelukker straff. I tilknytning til den foreslåtte fakultative straffrihetsregel i utkastets § 45 første ledd har rådet derfor i § 45 annet ledd foreslått en begrenset adgang til å fritta en lovovertreder for straff selv om han har handlet i selvforskyldt rus.

I tilknytning til den foreslåtte fakultative straffrihetsregel i utkastets § 45 er i utkastets § 56c foreslått en ny bestemmelse om at retten kan sette ned straffen når handlingen er foretatt under sterk bevissthetsforstyrrelse eller i annen dyptgående abnormtilstand uten at dette har medført straffrihet etter § 45. Etter utkastet kan straffen settes ned også om bevissthetsforstyrrelsen er en følge av selvforskyldt rus, men bare når særlige grunner taler for det.

Flertallet i Straffelovrådet foreslår at man skal lovfeste regelen om at retten når gjerningsmannen har handlet i selvforskyldt rus skal se bort fra rusen ved bedømmelsen av om gjerningsmannen har handlet forsettlig. I dag „fingerer“ man forsett, og det er denne praksis som foreslås lovfestet i § 40, jfr. § 42.

Professor Johs. Andenæs er enig i den foreslåtte utilregnelighetsregel i utk. § 45, 2. ledd, men han er ikke enig i flentallsforslaget om at retten skal se bort fra rusen ved bedømmelsen av om gjerningsmannen har handlet forsettlig, strl. § 40, jfr. § 42. Andenæs mener at gjerningsmannen skal bedømmes etter vanlige skyldregler. Andenæs finner det støtende at en tiltalt skal kunne dømmes for en forsettlig forbrytelse når han faktisk ikke har hatt forsett og det eneste som kan bebreides gjerningsmannen er at han har drukket for meget. Han mener den foreslåtte regel innebærer at man distanserer seg fra den vanlige strafferettslige prinsipp om sammenhengen mellom skyld og straff.

B. Strafferettslige særreaksjoner.

Straffelovrådet foreslår at bestemmelsene om strafferettslige særreaksjoner i de gjeldende §§ 39 og 39 a oppheves, og at det gis nye bestemmelser med et vesentlig annet innhold. Etter forslaget vil det bli særskilte reaksjoner for tilregnelige og utilregnelige — ikke noen felles særreaksjon som svarer til den nåværende sikring — og domstolene vil ikke kunne gi administrative myndigheter noen vidtgående bemyndigelse til å velge mellom mer eller mindre inngripende tiltak. Det må i selve dommen avgjøres hvilke tiltak som skal settes i verk.

For *tilregnelige* lovbrutere foreslås ingen særreaksjoner som svarer til fri sikring etter den gjeldende § 39 nr. 1 a—d. Straffelovrådet er kommet til at den betingede dom med særvilkår og tilsyn kan fylle

den funksjon som den fri sikring i dag har for tilregnelige. Og i tilknytning til en dom på ubetinget fengsel, må det være tilstrekkelig med prøveløslatelse, eventuelt med tilsyn og på særlige vilkår.

Når ubetinget frihetsstraff anses nødvendig, bør det i størst mulig utstrekning anvendes tidsbestemt fengsel. Hensiktsmessig behandling bør i den utstrekning våre kunnskaper og ressurser gjør mulig, gis innenfor rammen av tidsbegrenset straff.

Straffelovrådet er kommet til at adgangen til å idømme tidsubestemt frihetsberøvelse bør avskaffes for alle vinningsforbrytelser.

I utkastet til ny § 39 foreslår Straffelovrådet en sterkt begrenset adgang til å idømme tilregnelige lovbrøyttere tidsubestemt frihetsberøvelse. Bestemmelsen kommer til anvendelse når domfelte har begått minst en alvorlig voldsforbrytelse eller annen voldspreget forbrytelse, og når forbrytelsen sammenholdt med lovbrøytters sinnstilstand og tidligere atferd gir grunn til å anta at han er særlig farlig for andres liv, legeme og helse eller frihet. Når disse vilkår foreligger, vil det etter Straffelovrådets oppfatning ikke være forsvarlig allerede på domstiden å fastsette frihetsstraffens varighet med den følge at løslatelse må skje til en bestemt tid uten hensyn til den fare lovbrøytteren da representerer for andre menneskers liv og helse. Det må også etter domfellelsen bli gjenstand for vurdering om faren fortsatt er så stor at han må holdes i anstalt, eller om det foreligger slik bedring at det er forsvarlig å prøve ham under frie forhold. Den foreslåtte særreaksjon, som i utkastet er kalt forvaring, vil få betydning for en mindre del av de lovbrøyttere som etter de nå gjeldende regler sikres i anstalt under fengsvesenet.

Den foreslåtte særreaksjon anses etter utkastet som straff og kan ikke idømmes i tillegg til fengsel. Forvaring må i tilfelle idømmes istedenfor fengsel.

Etter § 39 nr. 2 skal det i dommen fastsettes en lengstetid for forvaringen. Den kan ikke overstige 15 år. Forlengelsen av lengstetiden kan bare skje ved dom, og en forlengelse må ikke overstige 3 år.

Etter utkastet skal ikke bare spørsmålet om innsettelse i forvaring, men også spørsmålet om løslatelse før lengstetidens utløp og eventuelt spørsmålet om gjeninnsettelse avgjøres av domstolene.

Overfor *utilregnelige* lovbrøyttere står spørsmålet om strafferettslige særreaksjoner i en annen stilling.

Når en lovbrøytter fritas for straffansvar som følge av psykisk abnormitet på gjerningstiden, bør utgangspunktet være at han ikke ilegges noen reaksjon som følge av lovbruddet. For utilregnelige lovbrøyttere som frembyr fare for tilbakefall til nye lovbrudd, finner likevel rådet at det i en del tilfelle vil være både nødvendig og hensiktsmessig at samfunnet iverksetter tiltak for å minske risikoen for tilbakefall. Siden det her dreier seg om tiltak som begrunnes i hensynet til å verne samfunnet mot lovbrudd, finner rådet at tiltakene bør iverksettes gjennom særreaksjoner ilagt ved dom.

Straffelovrådet er kommet til at det er behov for tre sett særreaksjoner: tiltak i frihet, institusjonsomsorg og institusjonsanbringelse.

Etter forslaget må retten i dommen ta standpunkt til hvilken særreaksjon som i tilfelle skal komme til anvendelse.

Særreaksjonen med tiltak i frihet svarer til fri sikring i dag. Et grunnleggende vilkår for å anvende denne reaksjon er at det foreligger fare for tilbakefall til nye lovbrudd, og at frie tiltak kan antas å forebygge slikt tilbakefall. Finner retten at det ikke er behov for å iverksette tiltak, skal lovbryteren frifinnes. Etter forslaget kan varighet av tiltakene ikke overstige 3 år.

I visse tilfelle vil det allerede på domstiden være grunn til å anta at tiltak i frihet ikke vil være tilstrekkelig til å forebygge nye lovbrudd fra den utilregnelige lovbyrter. Hvis lovbyrteren på den annen side ikke hører til de virkelig farlige voldsforbrytere, vil særreaksjonen institusjonsomsorg være adekvat. Ved denne reaksjon dømmes lovbyrteren til opphold i institusjon under psykisk helsevern eller andre grener av sosialomsorgen. Det blir derved en begrensning i den såkalte asylsuverenitet. Men den medisinske leder for institusjonen står fritt til å bestemme utskrivning når han måtte finne det hensiktsmessig. Et sammenhengende institusjonsopphold kan ikke vare utover 6 måneder uten samtykke av kontrollkommisjonen. Et vedtak fra den medisinske leder som går lovbyrteren imot, kan denne påklage til kontrollkommisjonen. Vedtak truffet av kontrollkommisjonen kan lovbyrteren bringe inn for domstolene.

Utilregnelige lovbyrtere som har begått grove volds- eller voldspregede forbrytelser, og som er særlig farlige for andres liv, legeme, helse eller frihet, kan etter utkastets § 39 b nr. 1 dømmes til anbringelse i institusjon under psykisk helsevern eller andre grener av sosialomsorgen. Vilkårene for institusjonsanbringelse av utilregnelige er stort sett de samme som vilkårene for forvaring av tilregnelige. Også her blir det en begrensning i den såkalte asylsuverenitet, og etter forslaget er myndigheten til å bestemme utskrivning fra institusjonsanbringelse lagt til kontrollkommisjonen, som også treffer vedtak om gjeninnleggelse. Institusjonsanbringelsen er tidsbestemt, men anbringelsen kan ikke vare utover 5 år uten kontrollkommisjonens samtykke. Vedtak av kontrollkommisjonen som går domfelte imot, kan denne bringe inn for domstolene.

I forhold til den nå gjeldende sikringsordning foreslås den endring at anbringelse av utilregnelige må skje i institusjon under psykisk helsevern eller andre grener av sosialomsorgen. Hvis det skal kunne unngås at sinnssyke og åndssvake lovbyrtere plasseres i anstalt under fengselsvesenet, er det nødvendig at psykiatriske sykehus og institusjoner under åndssvakeomsorgen får plikt til — og mulighet for — å ta imot lovbyrtere som dømmes til institusjonsanbringelse. Plikten til å tilbakeholde dem vil etter utkastet gjelde inntil kontrollkommisjonen eller retten bestemmer at utskrivning skal skje. Og institusjonens

medisinske leder vil kunne fremsette begjæring om dette når han finner at det ikke lenger er grunn til å holde lovbrysterer tilbake.

Professor Nils Christie har avgitt en utførlig særuttalelse som inneholder flere avvikende forslag. Han tar avstand fra den foreslåtte fakultative straffrihetsregel for personer som har handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse eller i annen dyptgående abnormtilstand (§ 45, 1. ledd). Han er enig i at de gjeldende bestemmelser om sikring og forvaring bør oppheves. Han er av den mening at det verken for tilregnelige eller utilregnelige lovbrysterer er behov for strafferettslige særreaksjoner, og tar derfor avstand fra forslagene i utk. §§ 39 a og 39 b.

Mandag 9. september 1974 var det fellesmøte i Kriminalistforeningen og Norsk Psykiatrisk Forening for diskusjon av Straffelovrådets innstilling. Det viste seg bl. a. at det var stor uenighet blant de frammøtte psykiatere, og Christie fikk støtte for sin dissens fra flere av legene.

C. Sakkyndiges medvirkning.

Gjennom en del foreslåtte regler vil de sakkyndiges rolle før dom avses bli mindre sentral ved de særreaksjoner som foreslås enn ved sikring i dag. Ellers blir mønsteret fra i dag stort sett fulgt etter forslaget, men Rådet finner ikke å burde opprettholde en plikt for de sakkyndige til å uttale seg om gjentakelsesfaren.

2. Diverse fra den aktuelle debatt.

A. „Gro-saken“.

En sak som har vakt meget debatt blant både „leg og lærd“ er den såkalte „Gro-saken“. Det viste seg at en mindreårig pike som var pasient på et pleiehjem var blitt utsatt for bruk av tvang (f. eks. førem) og andre virkemidler (f. eks. kald dusj, pleier spyttet tilbake når Gro spyttet m. v.) som ledd i et forskningsprosjekt i adferdsterapi, ledet av en student ved Universitetet i Oslo. Tvangsmidlene som prosjektlederen ba beskjed om bruk av skal iflg. opplysningene i dagspresse m. v. vært langt alvorligere enn de som etter forskriftene for slike tillates brukt, men det er blitt hevdet at det forelå dispensasjon i det aktuelle tilfellet.

Saken reiser strafferettslige spørsmål om pleiernes medvirkningsansvar — flere av dem var ufaglærte — og om det juridiske ansvar for hjemmets ledelse og for prosjektlederen. Dessuten innebærer saken ikke minst forskningsetiske problemer. Saken er for tiden under etterforskning.

B. Lovgivningen om svangerskapsavbrudd.

I Stortingsmelding nr. 51 (1973—74) om barnefamiliens levekår omhandler Kap. 3 bl. a. spørsmålet om svangerskapsavbrudd.

Det sies i meldingen at i de første årene någjeldende lov var i kraft (fra 1964) var det store forskjeller mellom de enkelte legemønder og landsdeler m. h. t. hvor mange søknader om svangerskapsavbry-

telse som ble avslått. Etterhvert har stadig flere søknader blitt innvilget (fra ca. 73 % i 1965 til ca. 91 % i 1972) og forskjellene mellom de enkelte fylker er blitt mindre, men er fremdeles stor. Det framholdes at siden antallet innvilgede søknader etterhvert er blitt så stort, er vi kommet nær en situasjon hvor det i realiteten er adgang for kvinnen selv til å avgjøre om hun vil avbryte et svangerskap.

En viktig grunn til at stadig flere søknader blir innvilget er at legene etterhvert har lagt et bredere helsebegrep til grunn. Moderne sosialmedisin legger stadig mer vekt på psykiske faktorer og forhold i kvinnens sosiale omgivelser og sosiale situasjon. Det blir altså kvinnens hele livssituasjon som må tas i betraktning når en søknad om svangerskapsavbrudd skal vurderes. Og en slik vurdering bygger på skjønn; det finnes ikke klare regler og kriterier som skal legges til grunn ved vurderingen.

På denne bakgrunnen blir spørsmålet hvordan man skal kunne sikre kvinnene lik behandling. Regjeringens syn er at det i siste instans er kvinnen selv som tar den endelige avgjørelse i denne vanskelige situasjonen, fordi det ikke er andre som er mer kompetente enn henne selv til å vurdere hennes situasjon. Man er klar over at kvinnens vurdering ikke alltid vil være den rette, men det er heller ikke alltid legenes, sies det i Stortingsmeldingen. Et annet argument for at kvinnen selv bestemmer svangerskapsavbrudd er ønsket om å eliminere illegale aborter.

Regjeringen ønsker å fremme et lovforslag som vil gi kvinnen rett til å ta den endelige avgjørelsen i spørsmålet om et svangerskap skal avbrytes. Retten bør være begrenset til de første 3 måneder av svangerskapet. Det er meningen at avgjørelsen bør være kombinert med rådgivning hos sakkyndige. Det vil derfor være nødvendig med utbygging av et godt rådgivningsapparat, bl. a. sentrale familievernkontorer med leger, sosisionomer, psykiatre, jurister og sjelesørgere.

Faren bør ha en naturlig rett til å delta i drøftingene om hvorvidt svangerskapsavbrytelse skal finne sted.

3. *Rettspolitisk forening.*

6. juni i år ble Rettspolitisk forening stiftet. Foreningen har til formål å ta opp juridiske og rettspolitiske spørsmål, å arbeide for økt innsikt i hvordan rettsregler og jurister fungerer som redskap for dem som har politisk og økonomisk makt, samt å arbeide for praktiske reformer og alternativer til eksisterende regler.

Foreningen vil særlig legge vekt på å bedre svakerestilte gruppers og enkeltpersoners rettslige situasjon, og er partipolitisk uavhengig.

Det er opprettet en del grupper til å arbeide med forskjellige emner. Bl. a. er en gruppe som tar opp straffeprosessuelle spørsmål i arbeid. Emnene er særlig aktuelle fordi Straffeprosesslovkomiteen i 1969 la fram utkast til ny straffeprosesslov, men det er ennå ikke fremmet noe lovforslag fra Justisdepartementet.

Hans Kristian Bjerke.

SVENSK KRÖNIKA

Kriminalvård i anstalt

Den kriminalvårdsreform som jag tidigare redogjort för (NTFK 1973 s 323) har under 1974 lett fram till ny lagstiftning om verkställighet av frihetsberövande påföljd. Den tidigare lagen om behandling i fångvårdsanstalt har ersatts med två nya lagar nämligen lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt och lagen (1974:202) om beräkning av strafftid m. m. Den nya lagstiftningen har trätt i kraft den 1 juli 1974.

Lagen om kriminalvård i anstalt bygger i väsentliga delar på kriminalvårdsberedningens betänkande (SOU 1972:64) „Kriminalvård“ och på de rikflinjer för anstaltsvårdens utformning som lagts fram i 1973 års statsverksproposition och som i allt väsentligt har godkänts av riksdagen.

I den nya lagen anges målsättningen för kriminalvård i anstalt vara att främja den intagnes anpassning i samhället och motverka skadliga följder av frihetsberövandet. En nyhet är att det klart uttalas att verksamheten redan från början skall inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten i den utsträckning detta kan ske utan att man eftersätter kravet på samhällsskydd. Frigivning och vård utom anstalt skall förberedas i god tid.

En av hörnstenarna i det av statsmakterna antagna reformprogrammet är ökad integrering mellan anstaltsvård och frivård. Detta har också kommit till uttryck i en av de inledande bestämmelserna i den nya lagen, där det sägs att kriminalvård i anstalt skall planläggas och genomföras i nära samverkan mellan kriminalvårdens olika organ. Syftet är att frivårdens personal på ett annat sätt än tidigare skall komma in i anstalterna och medverka i rehabiliteringsarbetet redan under den intagnes anstaltsvistelse i så stor utsträckning som möjligt med hänsyn till hans anstaltsplacering m. m.

I lagen om kriminalvård i anstalt understryks vidare det ansvar för kriminalvårdens klientel som åvilar andra samhällsorgan än kriminalvården. Departementschefen har i propositionen uttalat att tidigare erfarenheter har visat att det finns ett påtagligt behov av en sådan bestämmelse. De samhällsorgan som avses är i första hand sådana organ som svarar för samhällets hälso- och sjukvård, socialvård, arbetsförmedling m. m. Utgångspunkten bör vara att kriminalvårdens klientel skall ha samma rätt till samhällets stöd och hjälp som andra medborgare.

En väsentlig nyhet i kriminalvårdsreformen är förändringen av anstaltssystemet. Det tidigare systemet byggde på en indelning av Sverige i åtta kriminalvårdsråjonger, varav fem var geografiskt indelade och tre var specialråjonger för ungdoms-, internerings- resp. kvinnoklientel. Inom varje råjong fanns en centralanstalt med sidoanstalter. Enligt det nya systemet är anstalterna indelade i riksanstalter och lokalanstalter och råjongsystemet har ersatts med en indelning i ett större

antal geografiska regioner. Placering på lokalanstalt kommer att innebära att den dömda får avtjäna straffet på en anstalt som ligger i närheten av hans hemort. De tidigare kategorierna ungdoms-, internerings- och skyddstillsynsanstalter har alltså slopats. Beträffande unga lagöverträdare finns dock en bestämmelse som föreskriver att man vid placering av intagen som inte har fyllt 21 år skall särskilt beakta att han såvitt möjligt hålles åtskild från sådana intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället. Denna bestämmelse innebär att man i görligaste mån skall utnyttja de möjligheter som finns att avdela viss eller vissa rixsanstalter eller särskilda anstaltsavdelningar för huvudsakligen ungdomsklientel.

Den nya lagen saknar motsvarighet till den tidigare bestämmelsen om att män och kvinnor skall hållas åtskilda och såvitt möjligt i särskilda anstalter. Antalet kvinnliga intagna är nämligen så lågt att det inte torde vara möjligt att inrätta särskilda lokalanstalter för kvinnor. Då man anser att kvinnor har samma behov av och bör ha samma rätt till placering i närheten av hemorten som manliga intagna, kommer det att inrättas särskilda avdelningar för kvinnor vid vissa lokalanstalter. I övrigt kommer man att utnyttja särskilda frigångshem som lokalanstalter.

Lagen om kriminalvård i anstalt innehåller vidare regler om de intagnas fördelning mellan lokalanstalter och rixsanstalter. Följande allmänna riktlinjer skall vara vägledande, nämligen att den som undergår fängelse i mer än fyra månader men högst ett år företrädesvis skall vara placerad i lokalanstalt, att den som undergår fängelse i mer än ett år, ungdomsfängelse eller internering företrädesvis placeras i rixsanstalt men får föras över till lokalanstalt när så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivning eller övergång till vård utom anstalt samt att den som undergår fängelse i högst fyra månader företrädesvis bör vara placerad i rixsanstalt. Det betonas i motiven att ifrågavarande lagbestämmelser endast har karaktären av vägledande anvisningar som det i många fall kan finnas anledning att göra undantag från.

När det sedan gäller de intagnas fördelning mellan öppna och slutna anstalter föreskrivs att intagen bör placeras i öppen anstalt, om inte annan placering är påkallad med hänsyn till föreliggande fara för att han avviker eller eljest av säkerhetsskäl. Undantag från huvudregeln om placering i öppen anstalt kan också göras med hänsyn till att möjlighet bör beredas den intagne till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som inte lämpligen kan anordnas i öppen anstalt.

Lagen innehåller också en särskild bestämmelse om placering i slutna anstalt av brottslingar vilka dömts till fängelse i lägst två år eller internering med en minsta tid av två år eller mera. Denna bestämmelse avser lagöverträdare som ägnat sig åt organiserad eller systematisk kriminell verksamhet av särskilt samhällsfarlig natur, inte

sällan med internationell anknytning. Främst avses personer som har gjort sig skyldiga till grov narkotikabrottslighet. Det framhålls i motiven att lagöverträdare i denna kategori i många fall saknar annan anknytning till Sverige än den som betingas av deras brottsliga verksamhet.

När det gäller anstaltsvårdens närmare utformning ger den nya lagen vidgade möjligheter till s. k. frigång. Frigång innebär att den som är intagen i anstalt medges att under arbetstid utföra arbete eller delta i undervisning, utbildning eller annan särskilt anordnad verksamhet, t. ex. studiebesök, utom anstalten. Frigång avses i huvudsak ske från lokalanstalt men kan, om särskilda skäl föreligger, även ske från riksanstalt. Lagen ger vidare de intagna ökade möjligheter till fritidsverksamhet utanför anstalten. Den tidigare bestämmelsen om arbetsplikt har behållits.

Permissionsreglerna har fått mindre restriktiv karaktär. Samtidigt har dock den strängare praxis som sedan en tid iakttagits när det gäller att bevilja permission för den tidigare nämnda kategorien samhällsfarliga brottslingar med långa strafftider kommit till uttryck i lagen.

Den möjlighet att få vistas utanför anstalt redan före tidigaste dagen för övergång till vård utanför anstalt som tidigare endast fanns för ungdomsfängelsefångar har i den nya lagen fått sin motsvarighet även för dem som dömts till fängelse och internering. Den nya bestämmelsen medger att intagen, om särskilda skäl föreligger, i rehabiliteringssyfte kan placeras t. ex. i skola med internatförläggning, i behandlingshem för narkotikamissbrukare, i särskilt lämpligt enskilt hem eller värnpliktstjänstgöring.

Möjligheterna till brevgranskning har inskränkts så att sådan granskning numera får ske endast om det är påkallat av säkerhetsskäl. Den nya lagen innebär en nedskärning av möjligheterna att hålla den intagne isolerad från andra intagna. Vidare finns en bestämmelse som ger de intagna rätt att i lämpliga former överlägga med anstaltsledningen i frågor som är av gemensamt intresse för de intagna.

Bland de mera väsentliga nyheterna i lagen om kriminalvård i anstalt märks slutligen reglerna om disciplinär bestraffning av intagna. En nyhet är att den intagne som bestraffning kan tilldelas formell varning. Isoleringsstraffet har behållits som disciplinmedel men maximitiden har minskats från 30 till sju dagar. I den nya lagen finns också möjlighet att som bestraffning förordna att viss bestämd tid, högst tio dagar, inte skall inräknas i verkställighetstiden för den påföljd som den intagne undergår. Sådana förordnanden får upprepas under anstaltstiden, men det sammanlagda tillägget får inte överstiga 45 dagar eller beträffande den som undergår fängelse i högst fyra månader eller sådan anstaltsbehandling som kan förenas med skyddstillsyn, 15 dagar. Isolering och förordnande att viss tid inte skall inräknas i verkställighetstiden kan förekomma i förening. Till skillnad

mot vad som gällde tidigare skall vid prövning av fråga om villkorlig frigivning eller övergång till vård utom anstalt sådan misskötsamhet som redan föranlett disciplinär bestraffning inte beaktas i varje särskilt fall.

De mera tekniska reglerna om verkställighet av frihetsberövande påföljd har fått sin plats i en särskild lag, *lagen om beräkning av strafftid m. m.* Lagen innebär bl. a. att uppskov med straffverkställigheten kan beviljas i väsentligt större utsträckning än f. n. I övrigt har endast vissa mindre ändringar gjorts i verkställighetsreglerna.

Kriminalvårdsstyrelsen har under hösten 1974 anordnat en omfattande kursverksamhet i syfte att föra ut kriminalvårdsreformen till all personal på anstalterna, inom frivården och i den centrala administrationen.

I nära anslutning till reformeringen av kriminalvården i anstalt har frågan om *ungdomsfängelsets vara eller inte vara* aktualiserats. Påföljden, som ju främst är avsedd för ungdomar i åldern 18—21 år, har utsatts för allt starkare kritik. Man har kritiserat ungdomsanstalterna som skolor för brott med hög återfallsfrekvens och även riktat principiell kritik mot påföljdens tidsbestämda karaktär. Kriminalvårdsreformen kan i viss mån sägas ha föregripit ett avskaffande av ungdomsfängelse genom att man inte längre har särskilda anstalter för olika påföljds kategorier, alltså inte heller för personer som dömts till ungdomsfängelse. Regeringen har således i början av hösten 1974 tillsatt en utredning som fått i uppdrag att utreda frågor i anslutning till avskaffande av påföljden ungdomsfängelse. Man har sålunda redan tagit ställning för ett avskaffande. Utredningens uppgift blir främst att överväga vilka andra påföljder enligt brottsbalken som bör komma i fråga för de ungdomar som nu döms till ungdomsfängelse. Som allmän målsättning anges i direktiven att en reform i varje fall inte får leda till ökade frihetsberövanden för ifrågavarande kategori unga lagöverträdare.

Ungefär samtidigt med ungdomsfängelseutredningen har också tillsatts en utredning som skall se över bestämmelserna om *anhållande och häktning*. De processuella frihetsberövandena har varit föremål för debatt i skilda sammanhang och då kritiserats i olika avseenden. Anhållande och häktning var t. ex. diskussionsämne vid Svenska Kriminalistföreningens årsmöte i april 1974.

I direktiven för utredningen an knyter man till en av riksåklagaren (RÅ) under våren publicerad undersökning om tillämpningen av de nuvarande reglerna om anhållande och häktning. Av undersökningen framgår bl. a. att ca 25.000 personer anhålls årligen. Endast en tredjedel eller omkring 9.000 personer begärs häktade. Mer än tre fjärdedelar av häktningsframställningarna leder till häktning. RÅ har inte funnit att anhållnings- och häktningstiderna är anmärkningsvärt långa. De lagstadgade maximifristerna utnyttjas sällan. Långa häktningstider förekommer huvudsakligen i fall då domstol förordnat om

rättspsykiatrisk undersökning. RÅ:s undersökning visar vidare att misstanke om förmögenhetsbrott är orsak till häktning i de flesta fall. Om den misstänkte häktas, blir han i regel dömd till frihetsberövande påföljd. Kriminalvård i frihet, alltså villkorlig dom eller skyddstillsyn, blir dock påföljden i mer än en femtedel av samtliga häktningsfall.

Enligt direktiven skall utredningen bl. a. närmare undersöka dominansen av förmögenhetsbrotten. Man skall också studera om möjligheten att använda häktning bör begränsas när endast villkorlig dom eller skyddstillsyn kan förväntas. Vidare skall utredningen undersöka hur åklagare och domstolar tillämpar de grunder för anhållande och häktning som finns angivna i rättegångsbalken. Särskild uppmärksamhet skall ägnas åt förutsättningarna för att ingripa på grund av risk för fortsatt brottslighet från den misstänktes sida eller på grund av flyktfara. Det ifrågasätts i direktiven om inte häktning i många fall kan ersättas av någon form av övervakning eller av en utvidgad användning av reseförbud. Anhållningsinstitutet skall ses över i sin helhet. Det finns enligt direktiven skäl för en mera restriktiv tillämpning av anhållningsreglerna.

Utredningar som följd av den s. k. IB-affären

Under 1973 ägnades en stor del av utrymmet i svensk press, radio och TV åt den s. k. IB-affären, d. v. s. de avslöjanden om den svenska militära underrättelsetjänsten som gjordes av två journalister. Dessa dömdes sedermera för spioneri till fängelse. Under brottsutredningen aktualiserades olika frågor rörande gränsdragningen mellan tryckfrihetsprocess och vanlig brottmålsprocess, anonymitetsskyddet för den som lämnar uppgifter för publicering i tryckt skrift samt brottsbalkens bestämmelser om brott mot rikets säkerhet.

Bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen är i princip exklusivt tillämpliga i fråga om yttrande och offentliggörande i tryckt skrift. Detta gäller både straffansvar och processordning. Principen är att endast en person skall kunna göras ansvarig för innehållet i tryckt skrift, nämligen ansvarige utgivaren när det gäller periodisk skrift och i allmänhet författaren när det gäller annan skrift. Den som till utgivaren eller författaren lämnar uppgifter för offentliggörande i tryckt skrift är — med vissa undantag — fri från ansvar. Undantagsfallen, då talan alltså kan föras mot meddelaren i vanlig brottmålsprocess, är bl. a. fall då den som lämnat meddelandet därigenom har gjort sig skyldig till spioneri eller annat allvarligt brott mot rikets säkerhet. Samtidigt kan den för skriften ansvarige åtalas i tryckfrihetsprocess. Denna process skiljer sig från vanlig brottmålsprocess framför allt genom att jury deltar. Om juryn frikänner i tryckfrihetsmål, kan domen inte överklagas.

Den kollision som således kan uppkomma mellan de två olika processformerna har ansetts mindre lämplig. Massmediautredningen, som

tillsattes 1970, har därför fått i tilläggsuppdrag att undersöka gränsdragningen mellan tryckfrihetsprocess och vanlig brottmålsprocess bl. a. för att finna en lösning som gör det möjligt att undvika att personer som är indragna i samma brottslighet får sin sak prövad enligt skilda processuella regler.

En annan fråga som aktualiserades i samband med IB-affären var den konflikt som kan uppstå mellan kravet på skydd för meddelares anonymitet och intresset av att säkra bevis om brottslig verksamhet t. ex. genom beslag och husrannsakan på en tidningsredaktion eller hos en nyhetsbyrå. En särskild utredning har tillsatts för att undersöka hur nuvarande bestämmelser fungerar i den praktiska tillämpningen. Enligt direktiven bör utredningen överväga vilka möjligheter som finns att utan frångående av huvuddragen i rättegångsbalkens bestämmelser om tvångsmedel skapa ytterligare garantier för att meddelares rätt till anonymitet skyddas i sådana sammanhang.

Slutligen har också tillkallats en särskild sakkunnig som skall se över brottsbalkens bestämmelser om brott mot rikets säkerhet, framförallt spioneriparagrafen.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

BRÅ (se NTFK 1973 s. 325) har under 1974 tillsatt två nya arbetsgrupper, nämligen en arbetsgrupp rörande lag och rätt i skolan och en kriminalpolitisk arbetsgrupp.

Arbetsgruppen rörande lag och rätt i skolan skall enligt sina direktiv bl. a. utarbeta förslag till modeller för lag- och rättundervisning i förskolan, överväga innehållet i och utformningen av den undervisning i rättskunskap som bör meddelas i gymnasieskolan, utarbeta förslag till åtgärder rörande medverkan av polisen, socialvården, fritidsorganen, kriminalvården, domstolsväsendet och åklagarmyndigheter i skolans lag- och rättsverksamhet samt ta initiativ till erforderligt forsknings- och utvecklingsarbete.

Den kriminalpolitiska arbetsgruppen skall överväga hur BRÅ bör fullgöra sin uppgift att verka för att lagstiftningen inom rådets verksamhetsområde håller jämna steg med samhällsutvecklingen. I samband härmed skall gruppen också planlägga rådets mera långsiktiga kriminalpolitiska arbete. Den kriminalpolitiska arbetsgruppen har i maj 1974 avlämnat en rapport „Kriminalpolitiskt utvecklingsarbete“ till BRÅ. Gruppen anser i sin rapport att skäl finns för en översyn av strafflagstiftningen. Översynen bör inriktas på särskilda områden som anses böra prioriteras. Enligt gruppen är det angeläget att bestämma gränserna för det kriminaliserade området och ange vilka prioriteringar som bör gälla i fråga om straffvärdet hos olika avvikelser och vilka vägar samhället bör välja för att utforma sitt kontroll- och sanktionssystem. Arbetsgruppen menar att man bör begränsa straffrättens roll och försöka finna andra medel än straff för att kontrollera mindre regelöverträdelser. Gruppen anger vissa brott som bör granskas

närmare från avkriminaliseringssynpunkt, nämligen gäldenärsbrotten, vissa oaktsamhetsbrott (vållande till kroppsskade, vållande till annans död, allmänfarlig vårdslöshet, häleriförseelse) och vissa brott mot 15 kap brottsbalken (osann/vårdslös försäkran, osant intygande). När det gäller kriminaliseringens gränser bör man enligt gruppen särskilt uppmärksamma brotten i specialstraffrätten och den kraftiga ökning av straffbestämmelser som utmärker det moderna samhället. Arbetsgruppen anser vidare att förmögenhetsbrotten är mogna för en översyn. När det gäller sanktionssystemet anser gruppen att användandet av frihetsstraff bör kunna begränsas ytterligare och att bötesstraffet bör kunna ges en starkare position.

BRÅ:s arbetsgrupp rörande *anpassningsstöd åt straffade* har avlämnat en delrapport „Anpassningen i arbetslivet“. De synpunkter som förs fram i denna första rapport skall enligt arbetsgruppen främst ses som principiella överväganden inför genomförandet av kriminalvårdens nya anstaltssystem. Bland arbetsgruppens överväganden och förslag kan nämnas att gruppen anser att intagen bör kunna få s. k. frigång för arbete utanför anstalten redan vid ankomsten till en lokalanstalt. Gruppen föreslår vidare att målsättningen för kriminalvårdens arbetsdrift bör anges klarare. Behovet av arbetskraft på anstalterna får icke hindra ett fullt utnyttjande av frigångsmöjligheterna. När det gäller yrkesutbildningen inom kriminalvården föreslås att denna i huvudsak inordnas i den ordinarie arbetsmarknadsutbildningen. De anpassningsgrupper (samarbetsorgan mellan arbetsgivaren, de fackliga organisationerna och arbetsförmedlingen) som finns på många arbetsplatser bör enligt arbetsgruppen i väsentlig utsträckning kunna verka för en positivare inställning i arbetslivet till frigivna med psykiska och sociala problem och medverka i planeringen och genomförandet av särskilda insatser för nyanställda som behöver stöd under en övergångstid. En annan av arbetsgruppens rekommendationer är att särbehandling av frigivna, t. ex. genom placering i beredskapsarbete för socialt handikappade bör undvikas i största möjliga mån. Man bör med alla medel sträva efter placering på öppna marknaden.

Ny abortlag

Riksdagen har under 1974 antagit det förslag till ny abortlag som lagts fram av regeringen under våren (se NTFK 1971 s. 261). Enligt den nya lagen avgörs frågan om abort före utgången av 12:e havandeskapsveckan av kvinnan själv. Hon får vägras abort endast om åtgärden skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Abort mellan 12:e och 18:e veckan kan också ske på kvinnans begäran men skall föregås av särskild kuratorsutredning. För abort efter 18:e veckan fordras synnerliga skäl.

När det gäller förfarandet så fattas beslut om abort före 12:e veckan liksom mellan 12:e och 18:e veckan av läkare, i sistnämnda fall mot bakgrund bl. a. av den kuratorsutredning som då föreligger. Vägrar

läkaren abort, skall hans beslut automatiskt underställas socialstyrelsens prövning. Efter 18:e veckan avgörs abortärendet alltid av socialstyrelsen.

Den nya lagen gäller i princip endast kvinnor som är svenska medborgare eller bosatta här i landet. När det finns särskilda skäl kan socialstyrelsen ge tillstånd till abort även beträffande annan utländsk kvinna.

I samband med antagandet av den nya abortlagen har också brottsbalkens bestämmelser om straff för fosterfördrivning upphörts. Bestämmelser om straff för illegal abort som utförs av annan än läkare har tagits in i den särskilda abortlagen.

Samtidigt med den nya lagen har statsmakterna beslutat ökade insatser i fråga om preventivmedelsrådgivning och för att minska den enskildes kostnader för preventivmedel samt beträffande information om familjeplanering. Abortlagstiftningen träder i kraft den 1 januari 1975.

Fotografering och integritet

Integritetsskyddskommittén, som har i uppdrag att överväga åtgärder mot de ökade risker för integritetskränkningar som den moderna tekniken medför, har under hösten 1974 avlämnat sitt andra delbetänkande „Fotografering och integritet“ (SOU 1974:85; beträffande det första delbetänkandet „Skydd mot avlyssning“ (SOU 1970:47) se NTFK 1970 s 358).

I det senast avlämnade betänkandet behandlar kommittén åtgärder mot informationsanskaffning med hjälp av optisk apparatur. Kommittén slår till en början fast att allmänna och enskilda intressen talar för att information skall kunna fritt samlas med optisk apparatur. Rättsliga åtgärder till skydd för den personliga integriteten måste därför ges begränsad omfattning.

Kommittén föreslår att två nya straffbestämmelser förs in i 4 kap. brottsbalken som innehåller regler om bl. a. hemfridsbrott. Enligt den ena bestämmelsen skall det bli straffbart att olovligen fotografera någon som befinner sig inomhus i sin bostad eller är intagen för vård på sjukhus eller annan anstalt. Det nya brottet kallas *olovlig fotografering* och kan bestraffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Samma regel skall också gälla iakttagande under mörker med därför avsett optiskt hjälpmedel. Den andra av kommittén föreslagna bestämmelsen straffbelägger olovlig fotografering av någon när denne befinner sig på en plats där han är skyddad mot allmän insyn och det är uppenbart att fotograferingen är kränkande för honom. Detta brott kallas för *otillbörlig fotografering* och skall kunna föranleda böter.

Integritetsskyddskommittén föreslår också en särskild *lag om TV-övervakning*. Lagen föreslås bli tillämplig på TV-kamera som är anbringad så att den kan fjärrmanövreras och användas för personövervakning. Kommittén anser det inte möjligt eller lämpligt att införa

något allmänt förbud mot att TV nyttjas för personövervakning. Där-
emot anser kommittén att man i större utsträckning än när det gäller
optisk apparatur i allmänhet kan ställa villkor för apparaturens ut-
nyttjande.

Lagen om TV-övervakning föreslås gälla såväl myndigheters som
enskildas övervakning. Övervakningskamera får enligt förslaget inte
brukas med mindre upplysning därom lämnas genom anslag eller på
annat sätt. Kommittén föreslår vidare att det skall fordras tillstånd
för att använda övervakningskamera på allmän plats. Länsstyrelsen
föreslås som tillståndsgivande myndighet.

Kommittén har också diskuterat övervakning på arbetsplatser. En-
ligt kommitténs mening är frågan om arbetsgivarens användning av
optisk apparatur gentemot anställda mera lämpad lösas förhandlings-
vägen än genom straffrättsliga regler.

Karin Bishop

Meddelelser

KYHN GLØERSEN 1881—1974

Ekspedisjonssjef *Christian Ulrik Kyhn Gløersen*, som var sjef för
Fengselsstyret i det norske justisdepartement fra 1929 til 1951, døde i
november 1974 i den høye alder av 93 år. I hele 43 år arbeidet han i
departementet, og den hele tid i Fengselsstyret. Han ble byråsjef i 1917
og ekspedisjonssjef i 1929. Under den siste verdenskrig ble han avskje-
diget av nazistene og var et par år dommer i Eidsivating lagmannsrett.
Ved frigjøringen kom han tilbake til sitt embete i departementet.

Betydningsfulle oppgaver forelå til løsning da Gløersen i 1908 kom
til Fengselsstyret. En nyordning av fengselsvesenet var under gjennom-
føring etter at man i 1903 hadde fått en ny lov om fengselsvesenet. En
ny straffelov trådte i kraft i 1905, og i 1907 overtok staten forvalt-
ningen av tvangsarbeidsvesenet. Dette førte til byggingen av det nye og
store arbeidshus på Oppstad, men krig og krisetid gjorde at mange
planer ellers måtte utsettes.

På den tiden Gløersen tiltrådte som Fengselsstyrets nye sjef, inntraff
en ny reformperiode. En fengselsreformkomite fremla i 1930 et forslag
om forskjellige lovendringer og et byggeprogram for fengselsvesenet,
og Fengselsstyret ble stilt overfor nye og krevende oppgaver. Men
tidene var trange, og ikke alt ble gjennomført. Både Botsfengslet og
Oppstad fikk imidlertid betydelige utvidelser og forbedringer, og det
ble gjennomført vesentlige lempninger i reglene for behandlingen av
de innsatte. Et nytt kretsfengsel ble bygd i Oslo, landets største, det
eldgamle kvinnefengsel forsvant og et nytt bygd på Ila, og senere tatt
i bruk som særskilt anstalt for sikrings- og forvaringsdømte. Den pin-
aktige økonomi til tross, var det en ganske livlig virksomhet som ble